

Літвінова Є. В.,

ад'юнкт кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності ОВС

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРО ФІНАНСОВО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК РОДОВУ КАТЕГОРІЮ

Анотація. У статті визначаються критерії, що відмежовують фінансову відповідальність від адміністративної відповідальності. Доводиться, що фінансова відповідальність – це не лише окремих вид юридичної відповідальності, а й родова категорія, що включає в себе такі види юридичної відповідальності, як бюджетна, податкова, банківська та валютна відповідальність. У статті аналізується масив суспільних відносин, де має місце застосування фінансової відповідальності. Визначена специфіка санкцій фінансової відповідальності та їх співвідношення з санкціями адміністративної відповідальності. Надається відповідь на питання практичного значення факту існування фінансової відповідальності окремо від інших видів юридичної відповідальності.

Ключові слова: фінансова відповідальність адміністративна відповідальність, санкції, фінансове правопорушення.

Постановка проблеми. Зі вступом в силу Податкового кодексу (далі – ПК) України відновилися жваві дискусії відносно введення в правове поле поняття фінансово-правової відповідальності. Це пояснюється існуванням теорії про відокремленість фінансової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності (що було підкріплено рішенням Конституційного суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп / 2001 щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, якою встановлюється, що виключно закони України визначають засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, і відповідальність за них. Конституційний Суд України вирішив, що положення п. 22 ч. 1 ст. 22 Конституції України треба розуміти так, що ним безпосередньо не встановлюються види юридичної відповідальності [1]) і включенням до Податкового кодексу норми про фінансово-правову відповідальність: ст. 111 ПК, де вказано, що фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [2].

Аргументовано доводять сам факт існування фінансової відповідальності окремо від інших видів юридичної відповідальності та особливості правозастосування відповідних норм такі вчені, як А.З. Арсланбекова, Л.К. Воронова, Д.О. Гетманцев, О.С. Ємельянов, А.Й. Іванський, М.В. Карасєва, Т.О. Коломєць, О.А. Мусаткіна, М.І. Трипольська, Н.І. Хімичева, М.М. Черногор та ін.

Метою дослідження є встановлення правової сутності фінансово-правової відповідальності та відповіді на нижчезазначені питання. Має місце ситуація, коли поняття фінансової відповідальності введено на законодавчому рівні, а поняття фінансового правопорушення не закріплено в національному

правовому полі. Питання: де схилили – коли не визначились із поняттям фінансового правопорушення чи коли занадто швидко ввели категорію фінансової відповідальності? І, що найважливіше, з нашої точки зору: яке практичне значення має той факт, що окремо від адміністративної існує поняття фінансової відповідальності?

Класично визначаємося з об'єктом і предметом дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі застосування фінансово-правової відповідальності, а предметом – безпосередньо правова категорія фінансової відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виділено таку галузь права, як фінансове право, з урахуванням специфічних предмету та методу правового регулювання. Норми фінансового права регулюють фінансові відносини. Зазначимо класичне розуміння поняття «фінанси»: це суспільні відносини, що виникають, припиняються, розвиваються у зв'язку з мобілізацією, розподілом і використанням бюджетних коштів. Крім того, відомо, що фінанси – економічний інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу, засіб контролю за утворенням та використанням фондів грошових коштів. Головне призначення фінансів – через утворення грошових доходів і фондів забезпечити не лише потреби держави та підприємств у грошових коштах, але і контроль за використанням фінансових ресурсів.

У низці робіт, присвячених дослідженню проблеми фінансово-правової відповідальності, вона визначається через призму спеціального правовідношення, у рамках якого вона реалізується, – охоронного правовідношення. Так, О.О. Ємельянов та М.М. Черногор зазначають, що реалізація фінансово-правової відповідальності здійснюється в рамках особливого охоронного правовідношення [3, с. 54]. Як охоронне правовідношення визначають фінансово-правову відповідальність і А.З. Арсланбекова, С.Є. Батиров [4, с. 8], Е.С. Дмитренко [5, с. 100]. О.А. Мусаткіною [6, с. 106]. Фінансова відповідальність визначає якісний стан не будь-якого суб'єкта, а суб'єкта фінансового права, обумовлюючи неминучість виконання саме фінансових обов'язків, що відрізняються майново-вартісним і публічним характером [7, с. 105].

На наш погляд, конструктивно та показово відмінності між фінансовою та адміністративною відповідальністю прописала А.В. Лебідь, а саме:

- різні нормативні та фактичні підстави застосування цих видів відповідальності;
- розходження в цілях (основною метою адміністративної відповідальності є покарання, фінансово-правової – компенсація збитків);
- різне коло суб'єктів (суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути посадові особи, а фінансово-правової – ні);

– різний склад органів, на які покладається обов'язок застосувати заходи цих видів юридичної відповідальності;

– різні процесуальні підстави адміністративної та фінансово-правової відповідальності;

– різне співвідношення способів, прийомів правового впливу на суспільні відносини, різний якісний склад юридичних фактів тощо утворюють специфіку галузевого методу фінансового права [8].

Фінансово-правова відповідальність є відокремленою від адміністративної відповідальності, тому що різними є підстави виникнення, суб'єктний склад, порядок застосування заходів впливу, різними є й самі заходи впливу.

Щодо відповіді на поставлене запитання відносно сенсу виділення фінансової відповідальності та її окремого існування від адміністративної, тут слід вказати, що практичне значення є, і воно досить суттєве.

Так, по-перше, фінансова санкція може виражатися в конкретній сумі неправомірно одержаного доходу, у повному розмірі прихованого податку, частині прихованого обов'язкового платежу тощо, тобто розмір цієї суми у встановлених законом випадках попередньо не визначений [9, с. 79].

По-друге, одним із принципів накладення адміністративних стягнень відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) України є принцип поглинання адміністративних стягнень, адже відповідно до ч. 2 ст. 36 КпАП, якщо особа вчинила кілька адміністративних правопорушень, справи про які одночасно розглядаються одним і тим же органом (посадовою особою), стягнення накладається в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з числа вчинених. До основного стягнення в цьому випадку може бути приєднане одне з додаткових стягнень, передбачених статтями про відповідальність за будь-яке з вчинених правопорушень. Така можливість для застосування фінансово-правових санкцій не передбачена [10, с. 234].

По-третє, строки для накладення санкцій також різні. Якщо за адміністративні правопорушення суб'єктам публічної адміністрації надається один рік, то фінансова відповідальність (наприклад, відповідальність на несвоєчасну сплату податків) обмежується 6 місяцями. Або навпаки: строки можуть бути більшими, ніж для адміністративної відповідальності. Так, у ст. 102 Податкового кодексу визначено, що контролюючий орган має право самостійно визначити суму грошових зобов'язань платника податків у випадках, визначених ПК, не пізніше закінчення 1095-го дня, що настає за останнім днем граничного строку подання податкової декларації та/або граничного строку сплати грошових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом, а якщо така податкова декларація була надана пізніше, – за днем її фактичного подання. Якщо протягом зазначеного строку контролюючий орган не визначає суму грошових зобов'язань, платник податків вважається вільним від такого грошового зобов'язання, а спір стосовно такої декларації та/або податкового повідомлення не підлягає розгляду в адміністративному або судовому порядку [2].

По-четверте, мета адміністративної та мета фінансової відповідальності різняться. Основною метою адміністративної відповідальності в загальному розумінні є покарання, метою фінансової – відновлення.

Щодо практичної реалізації положень про фінансово-правову відповідальність, то відповідальність (не говоримо про теорію щодо позитивного та ретроспективного аспектів відповідальності як такої, ще не викликає сумнівів) знаходить свій прояв у фінансових санкціях.

Н.І. Хімичева вказує, що санкція – специфічний вид правового примусу, який полягає, по-перше, у попередженні небажаних наслідків на випадок невиконання вимог закону, по-друге, державний примус виражається в прямому, безпосередньому застосуванні санкцій, який полягає в позбавленні осіб, які скоїли правопорушення, певних благ [11, с. 105]. Погоджуємося з В.Л. Слесаревим, який вважає, що санкція – це охоронна норма, яка регламентує поведінку суб'єктів права на випадок скоєння правопорушення [12, с. 17]. Санкції можуть виражатися в актах державного примусу до вчинення конкретних дій, покладанні додаткових обов'язків, припиненні чи зміні змісту правомочностей [13, с. 71].

Фінансову відповідальність не потрібно ототожнювати з санкцією правової норми, оскільки:

1) наявність санкцій ще не означає настання відповідальності, бо санкція існує постійно як елемент правової норми, у тому числі до моменту її реалізації;

2) санкція правової норми відрізняється від відповідальності як за метою, так і за обсягом впливу на відповідного суб'єкта правовідносин;

3) відповідальність виникає і реалізується як у загальних, так і в конкретних правовідносинах, а санкція – лише в конкретних ситуаціях;

4) санкція не збігається в часі з моментом виникнення негативної юридичної відповідальності. Фінансово-правова відповідальність може наступити, а правова санкція не застосовується, і навпаки, фінансово-правова відповідальність може не виникнути, а санкція знаходить своє застосування. Негативна відповідальність завжди пов'язана із «санкцією в дії» [14, с. 118].

Санкції фінансової відповідальності за своєю природою можуть бути як ідентичними адміністративним (штраф, пеня), так і цілком самобутніми (припинення фінансування, відмовлення в прийнятті до фінансування, обмеження кредитування, призупинення бюджетних асигнувань, зупинення операцій з бюджетними коштами тощо).

Розібравшись зі співвідношенням санкції та відповідальності, треба вказати на відмінності у правовій природі адміністративних і фінансових санкцій. Так, фінансові санкції, на відміну від адміністративних, накладаються в адміністративному (перепрошуємо за тавтологію), а не судовому порядку, суми стягнутих штрафів спрямовуються до державного бюджету України

Висновки. У цілому фінансово-правова відповідальність має важливе значення для укріплення фінансової дисципліни та захисту в кінцевому результаті інтересів суб'єктів фінансової діяльності. Тому що не важко провести логічну зв'язку між несплатою податків, наприклад, та обмеженими ресурсами держави для соціального забезпечення населення. Такий відновлювальний характер результату досягається через включення до заходів відповідальності відновлювальних заходів. Фінансова відповідальність знаходить свій прояв через функції примусового, правоохоронного, відновлювального та сигналізаційного, превентивного характеру.

Вважаємо, що фінансово-правова відповідальність є первинною, родовою категорією з такими видами, як податкова, бюджетна, банківська, валютна відповідальність. Такий логічний висновок виходить з міркування про природу фінансового права, предмет регулювання. Предметом фінансового права є фінансово-правові відносини, що охоплюють такі сфери суспільних відносин, як податкові, бюджетні, валютні, банківські (публічні, не ті, що виникають між банками та їх клієнтами, а

такі, де обов'язковим учасником є держава, в особі уповноважених органів), страхові (говоримо про обов'язкове страхування) і розрахункові. Відповідальність, що легалізована у ст. 111 Податкового кодексу, насамперед встановлюється за правопорушення, передбачені у вищевказаних сферах.

Таким чином, сьогодні фінансова відповідальність, різними видами якої є бюджетна, податкова, банківська та валютна відповідальність, відокремлена від адміністративної.

Література:

1. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням ВАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 частини першої ст. 92 Конституції України, частин першої, третьої ст. 2, частини першої ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 року № 7-рп / 2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 24. – Ст. 1076.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229–230 (4979–4980).
3. Емельянов А.С. Финансово-правовая ответственность / А.С. Емельянов, Н.Н. Черногор. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 208 с.
4. Батыров С.Е. Финансово-правовая ответственность : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / С.Е. Батыров ; МГЮА. – М., 2003. – 22 с.
5. Дмитренко Е.С. Фінансово-правова відповідальність: теоретико-правові аспекти щодо її змісту і місця у системі юридичної відповідальності / Е.С. Дмитренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 11 (61). – С. 97–103.
6. Мусаткина А.А. Правоотношение финансовой ответственности / А.А. Мусаткина // Правоведение. – 2006. – № 3. – С. 100–107.
7. Емельянов А.С. Реализация охранительной функции финансового права / Грачева Е.Ю., Щекин Д.М. // Комментарии к диссертационным исследованиям по финансовому праву. – М.: Статут, 2009. – С. 105.
8. Лебідь А.В. Фінансово-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності / А.В. Лебідь // Соціум. Наука. Культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/lebed-av-finansovo-pravova-vidpovidalnist-yak-samostiyniy-vid-yuridichnoyi-vidpovidalnosti/>.
9. Емельянов А.С. Финансово-правовая ответственность / А.С. Емельянов, Н.Н. Черногор. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 208 с.
10. Монаенко А.О. Місце фінансово-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності / А.О. Монаенко // Право України. – 2011. – № 9. – С. 228–237.
11. Финансовое право : [учебник] / ред. проф. Н.И. Химичева. – М.: Юристъ, 1995. – 345 с.
12. Слесарев В.Л. Экономические санкции в советском гражданском праве / В.Л. Слесарев. – Красноярск : Изд-во Красноярского института, 1989. – 265 с.
13. Халфина Р.О. Общие учения о правоотношении / Р.О. Халфина. – М.: Юрид. лит., 1974. – 176 с.
14. Фінансові санкції за законодавством України : зб. нормат. актів / відп. ред. В.С. Ковальський. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 432 с.

Литвинова Е. В. О финансово-правовой ответственности как родовой категории

Аннотация. В статье анализируется массив общественных отношений, где имеет место применение норм финансовой ответственности. Определяются критерии,

которые отделяют финансовую ответственность от административной ответственности. Доказывается, что финансовая ответственность – это не только отдельный вид юридической ответственности, но и родовая категория, включающая в себя такие виды юридической ответственности, как бюджетная, налоговая, банковская и валютная ответственность. Определена специфика санкций финансовой ответственности и их соотношение с санкциями административной ответственности. Предоставляется ответ на вопрос практического значения факта существования финансовой ответственности отдельно от других видов юридической ответственности. Доказано, что финансово-правовая ответственность является отдельной от административной ответственности, так как различны основания возникновения, субъектный состав, порядок применения мер воздействия, различны и сами меры воздействия на правонарушителя. Обозначается, что санкции финансовой ответственности по своей природе могут быть как идентичными административным (штраф, пеня), так и полностью самобытными (прекращение финансирования, отказ в принятии к финансированию, ограничение кредитования, приостановления бюджетных ассигнований, остановки операций с бюджетными средствами и т. д.).

Ключевые слова: финансовая ответственность, административная ответственность, санкции, финансовое правонарушение.

Litvinova E. About financial liability as a generic category

Summary. The article examines the array of public relations, where there is the application of standards of financial responsibility. Defined criteria that separate financial responsibility of administrative responsibility. It is proved that the financial responsibility is not just a separate type of legal responsibility but also a generic term that includes the following types of legal liability as budgetary, tax, banking and monetary responsibility. Specificity sanctions financial responsibility and their relationship with the sanctions of administrative responsibility. Provided the answer to the question of practical importance of the existence of financial responsibility separately from other types of legal liability. It is proved that the financial and legal responsibility is separate from the administrative responsibility, as distinct grounds of origin, subject composition, the procedure for applying sanctions, the measures themselves are different and the impact on the offender. Represented by the sanctions of financial responsibility in nature may be the same Administrative: fine, penalty, or be completely distinctive as: termination of funding, the refusal to accept to finance, the credit crunch, the suspension of budgetary allocations, stop operations with budgetary funds, and so on etc.

Key words: financial responsibility, administrative responsibility sanctions, financial offense.